Podoba človeka v prekmurskih primerjalnih živalskih frazemih

Mihaela Koletnik

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor; mihaela.koletnik@um.si

Prispevek prikazuje osebnostne in mentalne lastnosti človeka, kot se zrcalijo v prekmurskih primerjalnih frazemih, ki imajo kot eno od sestavin poimenovanje za žival. Frazemi iz prekmurske gradivske zbirke, katerih struktura in pomen bosta preverjena z ugotovitvami Ž. Fink Arsovski in E. Kržišnik, bodo predstavljeni primerjalno s knjižnimi frazemi po pomenskih skupinah, kakor so se (iz)oblikovale na osnovi zbranega narečnega gradiva, preverjenega tudi s slovarskimi viri.

Im Rahmen des Beitrags werden persönlichkeitsbezogene und mentale Eigenschaften vorgestellt, die sich anhand der dialektalen vergleichenden Phraseme mit einer zoonymischen Komponente nachvollziehen lassen. Die Struktur und Bedeutung phraseologischer Ausdrücke werden mit den betreffenden Erkenntnissen von Ž. Fink Arsovski und E. Kržišnik konfrontiert und sodann mit ihren standardsprachlichen Ausprägungen verglichen. Der Darstellung liegt eine auf dem gesammelten Sprachmaterial basierende und lexikographisch geprüfte thematische Gruppierung zugrunde.

Ključne besede: frazeologija, primerjalni frazemi, zoonimi, panonska narečna skupina, prekmursko narečje

Schlüsselwörter: Phraseologie, vergleichende Phraseme, Zoonyme, pannonische Dialektgruppe, Prekmurje-Dialekt

Uvod[1]

Frazeologija kot inventarizacija (popis in razlaga) frazemov nekega jezika je v slovenskem prostoru še razmeroma novo področje dialektoloških raziskav, vendar zanimanje zanjo vse bolj narašča (Marc Bratina 2009: 400). Pomen frazeologije v narečjih je za poznavanje jezika, kulture in miselnosti duha naroda nesporen in očiten – v frazeoloških enotah se namreč dinamično prepletata povezanost jezika in mišljenja, smisel za podrobnost in izvirnost; beseda vaškega

[1] Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine (2020–2025); vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

prebivalstva, polna epike, slikovitosti in neponovljivih metafor, tvori bogastvo, ki ostaja najnaravnejši vir obogatitve kultivirane knjižne izreke (Poklač 2004: 138).

Frazeologija v narečju (kot skupek vseh v narečju rabljenih frazemov) se po Buffi (1994: 12–13, v Poklač 2004: 142) ne razlikuje od frazeologije knjižnega jezika, saj si pri težavnem prepoznavanju frazemov enako kot v knjižnem jeziku pomagamo z lastnim jezikovnim znanjem.[2] Ferdinand Buffa (1994: 12, v Poklač 2004: prav tam) s frazeologijo v narečju (narečjih) pojmuje sestav vseh frazemov, ki se v danem narečju uresničujejo, torej tudi frazemov, skladnih s frazemi knjižnega jezika. Pri tem misli na vzajemno odvisnost narečne in knjižne frazeologije, saj narečni frazemi prehajajo v knjižni jezik in obratno, knjižne frazeme prevzemajo narečja, poleg tega pa se frazemi prevzemajo tudi med posameznimi narečji, kar tvori v okviru nekega jezika zapleten soodvisni položaj. Gre torej za vse frazeološke enote, rabljene v danem narečju, oz. za narečno frazeologijo v širšem pomenu, kakor jo razumemo tudi v tem prispevku.[3] Po Poklačevi (2004: 143) bi bilo namreč možno frazeologijo v narečni zvrsti jezika deliti na frazeologijo v narečju (narečjih) in narečno frazeologijo. V prvo, t. i. frazeologijo v narečju, pojmovano kot narečna frazeologija v širšem smislu, tako spadajo (a) frazemi, ki se od knjižnih razlikujejo samo na glasoslovni, morda še oblikoslovni in deloma skladenjski ravnini (t. i. variantni narečni frazemi), (b) frazemi, ki v narečju temeljijo na drugačni predstavnosti, a imajo knjižne ustreznice (t. i. sopomenski narečni frazemi) ter (c) frazemi, ki so poleg različnosti v predstavnosti in sestavi tudi brez knjižnih ustreznic. Zadnji dve skupini se lahko pojmujeta kot narečna frazeologija v ožjem smislu, za katero avtorica piše (Poklač 2004: 143), da lahko zaradi svoje edinstvenosti pomembno bogati vsenarodni jezik.

V prispevku obravnavamo prekmurske primerjalne frazeme z zoonimno sestavino za človekove lastnosti.[4] Primerjalni frazemi, ki se konstituirajo na podlagi posebnega semantičnega razmerja, so pogosti v vseh jezikih. Njihova osnovna

---

[2] Ker so frazemi redkeje oz. v posebnih situacijah ponavljajoče se enote in ker se narečje pojavlja predvsem v govorjeni podobi, Ferdinand Buffa (1994: 7–15, v Poklač 2004: 138) pripisuje pomembno vlogo zapisovalcu – domačinu, ki obvlada konkretno narečje, pa tudi značilnosti dotične vasi in posebnosti podeželskega življenja. V frazemu kot integriranem elementu jezika sta namreč v zgoščeni podobi vsebovani življenjska izkušnja in modrost celih generacij, kar lahko dobro pozna in razume samo domačin.

[3] Pojem narečna frazeologija sprejema v širšem pomenu tudi Vera Smole in ga razume kot vse frazeme v narečnem govoru (2008a: 59).

[4] Janez Keber (1996: 6) živali z antropocentričnega vidika pojmuje kot zelo primerne za slikovito označevanje ljudi in njihovih značajev z metaforami in frazemi, zlasti s primerami, a tudi s pregovori in reki. Ta opredelitev potrjuje, da metafore in frazemi z zoonimnimi sestavinami ne vzpostavljajo zavesti o živalih, ampak so živali instrumentalizirane za izražanje človeških značajev in medčloveških odnosov. Kot je razvidno iz Kebrove opredelitve,

struktura je tridelna (A + primerjalni veznik + C), ker pa v nekaterih frazemih A-del ni vedno izražen, ima manjša skupina primerjalnih frazemov dvodelno strukturo (Kržišnik 2014: 245). Po Smoletovi (2009: 104) je vsaj dvodelna zgradba za frazeološkost nujna, sicer se frazem spremeni v metaforično poimenovanje.

V prispevku bomo prikazali osebnostne in mentalne lastnosti človeka, kot se zrcalijo v prekmurskih primerjalnih frazemih z zoonimno sestavino. Pregledali bomo njihovo strukturo in pomen ter ju preverili z ugotovitvami Željke Fink-Arsovski o primerjalnih frazemih v hrvaščini (in primerjalno v nekaterih drugih slovanskih jezikih) (2002, 2006) in Erike Kržišnik o zoonimih v slovenskih frazeoloških primerah (2014).

Nabor gradiva in metodologija

Nabor tu obravnavanih frazemov smo pridobili s sistematičnim izpisom iz narečjeslovnih magistrskih nalog Ane Sobočan (2018) in Martine Zakocz (2019)[5] ter seminarske naloge Martine in Barbare Zakocz (2018), nastalih na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru pod mentorstvom Mihaele Koletnik. Terenske raziskave so bile opravljene v desetih prekmurskih krajih: Čepincih (Č), Gornjih Petrovcih (GP), Ivanovcih (I), Kraščih (KR), Pečarovcih (P), Vadarcih (V), Kupšincih (K), Murski Soboti (MS), Vanči vasi (VV) in na Gornjem Seniku (GS). Mreža 10 raziskovalnih točk je nastala naključno in je posledica krajevnega govora študentk oz. njihovih informatorjev. Narečno gradivo je bilo zbrano načrtno, tako da so se iskali narečni ustrezniki knjižnim primerjalnim frazemom. Frazeme iz prekmurske gradivske zbirke bomo predstavili primerjalno s knjižnimi frazemi po pomenskih skupinah, kakor so se (iz)oblikovale na osnovi zbranega narečnega gradiva, ki bo preverjeno tudi s slovarskimi viri (*Slovar slovenskega knjižnega jezika* – SSKJ, *Slovar slovenskih frazemov* Janeza Kebra – SSF, *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema* Željke Fink Arsovski – HSRPF). Pri razvrstitvi se bomo oprli na razporeditev avtoric in avtorja M. Fabčič (2014), M. Koletnik, G. Nikolovskega (2020) in M. Koletnik, N. Kaloh Vid (2022).

pri samem postopku ne gre zgolj za redukcijo bivanja živali na izbrane lastnosti in pomene (prim. Vičar 2013, 35–37), ampak tudi za antropomorfni pripis lastnosti, ki v metafori oz. frazemu učinkujejo na način, da ohranjajo središčnost človeškega bivanja.

[5] Avtorici sta gradivo zbrali s terensko raziskavo s pomočjo vnaprej pripravljene vprašalnice in vodenih intervjujev. V raziskavi je sodelovalo 19 informatorjev treh generacij. Narečno gradivo je bilo iz govorjene v pisno obliko pretranskribirano v skladu s slovensko narečno fonetično transkripcijo (Kenda-Jež 2011: 27–30), ki jo je preverila avtorica tega prispevka.

Primerjalni frazemi za semantično polje *človekove lastnosti*

Frazemi, ki izražajo značajske lastnosti človeka

(1) Brezčutnost, hladnost

Prekmurski frazem *mrzel kak riba* ‘hladen, čustveno neobčutljiv’ je narečna ustreznica frazemu *hladen (mrzel) kot kamen* ‘hladen, čustveno neobčutljiv’, ki v knjižne slovarje ni vključen, kot ustreznica hrvaškemu frazemu *hladan kao kamen* pa je naveden v HSRPF.

Narečni frazem, v katerega A-delu nastopa pridevnik *mrzel,* v C-delu pa samostalniška besedna zveza *mrtva riba*, je redek, kot enkratnica izpričan samo v Čepincih: *ˈmr̥zeu̯ kåk ˈmr̥tva ˈriba* ‘hladen, čustveno neobčutljiv’. Frazema v knjižnih slovarjih ni mogoče najti.

(2) Delavnost, marljivost, pridnost

Velika, naporna in vztrajna delavnost se v prekmurščini primerja z volom, konjem, (črno) živino, bikom, govedom, oslom, mulo in kobilo. Po posameznih živalskih vrstah se odraža sledeče.

Frazem *delati kot/kakor vol* ‘zelo veliko, naporno in vztrajno delati’ z varianto *garati kot vol* ‘isto’ je vključen tako v SSF kot SSKJ, najdemo pa ga tudi v HSRPF kot ustreznico hrvaškemu frazemu *raditi (tegliti) kao vol.*

A-del narečnega frazema *delati kak junec* ‘zelo veliko, naporno in vztrajno delati’ je sestavinsko enak knjižnemu, v C-delu pa nastopa leksem *junec* kot sinonim k *vol*: *ˈdẹlatį̄ kåk ˈgü:i̯nec* ‘zelo veliko, naporno in vztrajno delati’ (MS, VV, KR, P), *ˈdẹlatę kak ˈgünec* ‘zelo veliko, naporno in vztrajno delati’ (GS).

Frazem *delati kot konj* ‘zelo veliko, naporno in vztrajno delati’ v SSKJ ni zabeležen, ga pa najdemo v SSF ter v HSRPF, tu kot ustreznico hrvaškemu frazemu *raditi kao konj.*

V narečju v A-delu frazema poleg glagola *delati* nastopa še glagol *trebiti* ‘garati’, kot primerjalna sestavina pa je povsod zabeležen leksem *konj*, pogosto izpričan v dveh glasoslovnih različicah: *ˈdẹlatį̄ kåk ˈkunj* ‘zelo veliko, naporno in vztrajno delati’ (VV), *ˈdẹlatį̄ kåk ˈkunj/ˈkọnj* ‘zelo veliko, naporno in vztrajno delati’ (MS, Č, GP, P, V), *tˈre:i̯bitę kak ˈkọnj* ‘zelo veliko, naporno in vztrajno delati’ (GS).

Frazem *delati kot [črna] živina* ‘zelo veliko, naporno in vztrajno delati’ z varianto *garati kot [črna] živina* ‘isto’, ki ga je mogoče najti tako v SSF kot SSKJ, v HSRPF pa je naveden kot ustreznica hrvaškemu frazemu *raditi kao životinja*, je zabeležen samo na Ravenskem: *ˈdẹlatį̄ kåk ˈčårna žiˈvi:i̯na* ‘zelo veliko, naporno in vztrajno delati’ (K, VV).

V Vadarcih na Goričkem je izpričana različica, v katere A-delu nastopa glagol *gnati se,* v C-delu pa primerjalna sestavina *živina*: *gˈnåtį se kåk žiˈviːi̯na* ‘zelo veliko, naporno in vztrajno delati’. Frazem v knjižne slovarje ni vključen.

Narečnih frazemov *delati kak bik, delati kak govedo, delati kak somar/magarac, delati kak mula, delati kak kobila*, vsi v pomenu ‘zelo veliko, naporno in vztrajno delati’, v knjižnih slovarjih ni mogoče najti.

Frazem *delati kak bik* je kot enkratnica izpričan v Pečarovcih na Goričkem: *ˈdẹlatį kåk ˈbiːi̯k* ‘zelo veliko, naporno in vztrajno delati. Razmeroma redek je v narečju frazem *delati kak govedo*, zabeležen v Vadarcih in na Gornjem Seniku: *ˈdẹlatį kåk goˈvedo* ‘zelo veliko, naporno in vztrajno delati’ (V), *ˈdẹlatę kåk goˈvedo* ‘zelo veliko, naporno in vztrajno delati’ (GS). V Čepincih zabeležen frazem *delati kak somar – ˈdẹlatį kåk soˈmaːr* ‘zelo veliko, naporno in vztrajno delati’ ima v Ivanovcih različico, v katere C-delu nastopa iz stičnega hrvaškega jetika prevzeta sinonimna sestavina *magarac*: *ˈdẹlatį kåk ˈmågarec* ‘zelo veliko, naporno in vztrajno delati’. Frazema *delati kak mula* in *delati kak kobila,* ki sta obvezno v relaciji z nosilko ženskega spola, poznajo samo na Goričkem: *ˈdẹlatę kak ˈmuːla* ‘zelo veliko, naporno in vztrajno delati’ (GS), *ˈdẹlatį kåk koˈbila* ‘zelo veliko, naporno in vztrajno delati’ (V).

Pridnost, delavnost in marljivost se v prekmurščini največkrat povezujejo z mravljo (mravljico) in čebelo (čebelico), redkeje s konjem in psom.

Frazem *priden (delaven, marljiv) kot mravlja (mravljica)* ‘zelo priden (delaven, marljiv)’ najdemo v SSF, z variantama *priden (delaven) kot mravlja* pa tudi v SSKJ. V HSRPF je frazem naveden kot ustreznica hrvaškim frazemom *marljiv kao crv, marljiv kao krtica* in *marljiv kao mrav.*

V narečju se v A-delu frazema pojavljajo pridevniki *vrl* ‘priden’ (v določni obliki), *flajsen* ‘priden’ (< nem. *fleissig* ‘marljiv, delaven, priden’ (Antič 1999: 144)) in *delaven*, C-del frazema pa se ne razlikuje od knjižnega: *ˈdẹlaven kåk mˈråvla* ‘zelo delaven, marljiv’ (Č, GP, P), *ˈvr̥lį kåk mˈråvla* ‘zelo priden, delaven, marljiv’ (MS, VV, V), *fˈlåjsen kåk mˈråvla* ‘zelo priden, delaven, marljiv’ (GS), *ˈvr̥lį kåk mˈråvlica* ‘zelo priden, delaven, marljiv’ (MS).

Frazem *priden (delaven, marljiv) kot čebela (čebelica)* ‘zelo priden (delaven, marljiv)’ najdemo v SSF, z variantama *priden (marljiv) kot čebela* pa tudi v SSKJ. V HSRPF je frazem naveden kot ustreznica hrvaškima frazemoma *marljiv kao pčela* in *marljiv kao pčelica*.

V narečju so v A-delu frazema izpričani pridevniki *priden* (redko), *vrl* ‘priden’ (v določni obliki) in *delaven*, v C-delu frazema pa nastopata nar. *fčela* in *fčelica* kot sinonima k *čebela* in *čebelica*: *pˈriden kåk fˈčẹːi̯la* ‘zelo priden’ (MS), *ˈvr̥lį kåk fˈčẹːi̯la* ‘zelo priden’ (Č, GP, KR, P, VV), *ˈvr̥lį kåk fˈčẹːi̯lica* ‘zelo priden’ (Č), *ˈdẹlaven kåk fˈčẹːi̯la* ‘zelo delaven’ (MS, VV, P, V).

Frazema *delati kakor mravlja* ‘zelo pridno’ v SSF ni mogoče najti, ga pa najdemo v SSKJ. V HSRPF je frazem z veznikom *kot* naveden kot ustreznica hrvaškima frazemoma *raditi kao crv* in *raditi kao mrav.*

V prekmurščini frazem ni zabeležen, pač pa je kot enkratnica na Gornjem Seniku izpričan frazem *delati kak čebela – ˈdẹlatę kåk fˈčẹ:la* ‘zelo pridno delati’. Frazem, ki v knjižne slovarje ni vključen, ima v C-delu nar. *fčela* za knjiž. *čebela*, medtem ko je A-del sestavinsko enak knjižnemu.

Samo na Ravenskem sta zabeležena frazema *delaven kak konj* ‘zelo delaven’ in *vrli kak pes* ‘zelo priden’. Prvi je kot enkratnica izpričan v Kupšincih: *ˈdẹlaven kåk ˈkunj* ‘zelo delaven’, drugi pa v Murski Soboti: *ˈvr̥lį̈ kåk ˈpes* ‘zelo priden’.

(3) Grobost, surovost, neusmiljenost, krutost

Narečno gradivo za opisovanje človekove grobosti, neusmiljenosti in krutosti je precej raznoliko.

Frazem *pretepsti* (koga) *kot psa* ‘zelo pretepsti’ najdemo v SSKJ, v SSF pa je zabeležena samo oblika *kot psa*, ki ob različnih glagolih, tudi ob glagolu *pretepsti*, izraža veliko mero, stopnjo. V HSRPF je frazem naveden kot ustreznica hrvaškemu frazemu *istući (pretući, prebiti i sl.) kao psa koga*.

V narečju se v A-delu frazema pojavljajo glagoli *zbiti*, *zmlatiti*, *narezati* in *oguliti* kot sinonimi za knjiž. *pretepsti*, v C-delu pa ob leksemu *pes* nastopajo še leksemi *zavec*, *medved*, *bik* in *konj*; frazemi s temi štirimi primerjalnimi sestavinami v knjižne slovarje niso vključeni: *zˈbitį̈* (koga) *kåk pˈså* ‘zelo, neusmiljeno, kruto pretepsti’ (VV, MS), *zˈbitį̈* (koga) *kåk ˈza:fca* ‘zelo, neusmiljeno, kruto pretepsti’ (Č), *zmˈla:titį̈* (koga) *kåk pˈså* ‘zelo, neusmiljeno, kruto pretepsti koga’ (K, MS), *naˈrẹzatį̈* (koga) *kåk medˈvẹda* ‘zelo, močno pretepsti’ (VV), *naˈrẹzatį̈* (koga) *kåk ˈbi:i̯ka* ‘zelo, močno pretepsti’ (KR), *naˈrẹzatį̈* (koga) *kåk ˈkọnja* ‘zelo, močno pretepsti’ (P), *oˈgü:litį̈* (koga) *kåk ˈza:fca* ‘zelo, neusmiljeno, kruto pretepsti’ (V).

Frazema *pretepsti* (koga) *kot mačka* ‘zelo pretepsti koga’ v SSKJ ne najdemo. Frazem beleži SSF, kot ustreznica hrvaškemu frazemu *istući (pretući, prebiti i sl.) kao mačku koga* pa je naveden tudi v HSRPF.

V narečju v A-delu frazema nastopa glagol *zbiti* kot sinonim h glagolu *pretepsti*, C-del frazema pa se sestavinsko razširi s pridevniško sestavino *malega*: *zˈbitį̈* (koga) *ˈkåk ˈma:loga ˈma:čka* ‘zelo, neusmiljeno, kruto pretepsti koga’ (MS, Č, GP).

Frazema *ubiti* (koga) *kot psa* ‘brez usmiljenja, kruto’ v SSKJ ni, pač pa ga je mogoče najti v SSF. V HSRPF je frazem z neobvezno sestavino *[steklega]* naveden kot ustreznica hrvaškima frazemoma *ubiti kao psa koga* in *ubiti (upucati i sl.) kao zeca koga*.

V narečju je frazem redek, kot enkratnica z narečnim sinonimom *bujti* za knjiž. *ubiti* v A-delu frazema izpričan samo na Gornjem Seniku: *ˈbuːjtę* (koga) *kåk pˈsså* ‘brez usmiljenja, kruto’.

Frazem *ustreliti* (koga) *kot psa* ‘brez usmiljenja, kruto’ je pod geslom *ustreliti* s kazalko gl. *pes* zabeležen v SSF, medtem ko ga v SSKJ ni mogoče najti.

V Vanči vasi se A- in C-del frazema ne razlikujeta od knjižnega, na Gornjem Seniku pa se A-del frazema sestavinsko razširi s prislovno sestavino *dol*: *streˈliːtį̨* (koga) *kåk pˈsså* ‘brez usmiljenja, kruto’ (VV), *ˈdǫj stɻ̨ˈliːtę* (koga) *kåk pˈsså* ‘brez usmiljenja, kruto’ (GS).

Frazem *ustreliti* (koga) *kot mačka* ‘brez usmiljenja, kruto’ je s kazalko *gl. ubiti koga kot mačka* vključen v SSF, medtem ko ga SSKJ ne beleži.

Frazem je v narečju redek, kot enkratnica izpričan samo v Ivanovcih: *ˈdǫj streˈlitį̨* (koga) *kåk ˈmaːčka* ‘brez usmiljenja, kruto ubiti’. Od knjižnega frazema se razlikuje v A-delu, ki se v narečju sestavinsko razširi.

Frazema *nagnati* (koga) *kot psa* ‘brez usmiljenja, kruto’ knjižni slovarji ne beležijo. V SSF je mogoče najti samo obliko *kot psa*, ki ob različnih glagolih, tudi ob glagolu *odgnati*, izraža veliko mero krutosti in neusmiljenja.

V narečju se v A-delu frazema, ki je kot enkratnica izpričan samo v Murski Soboti, pojavlja leksem *stirati* kot sinonim h knjiž. *nagnati*: *sˈtiratį̨* (koga) *kåk pˈsså* ‘brez usmiljenja, kruto’.

Narečni frazemi *delati* (s kom) *kak z živino, delati* (s kom) *še slabše kak s psom* in *lučiti* ‘vreči’ (koga kam) *kak mačka srat,* ki so kot enkratnice zabeleženi samo na Goričkem, v knjižne slovarje niso vključeni. Narečno gradivo: *ˈdẹlatį̨* (s kom) *kåk z žiˈviːɻnof* ‘zelo surovo, brez usmiljenja ravnati s kom’ (V), *ˈdẹlatį* (s kom) *še sˈlåpše kåk s pˈsọn* ‘zelo surovo, brez usmiljenja ravnati s kom’ (P), *liˈčẹːtę* (koga kam) *kåk ˈmaːčka sˈråt* ‘surovo, brez usmiljenja, s silo vreči, spraviti koga kam’ (GS).

(4) Lažnivost

V povezavi s človekom, ki laže, v prekmurščini srečamo podobo psa, lisice in bežečega zajca.

Frazem *lagati kot pes [teče]* ‘zelo lagati’ beležita tako SSKJ kot SSF. V HSRPF je frazem naveden kot ustreznica hrvaškima frazemoma *lagati kao pas* in *lagati kao pseto.*

V narečju se lahko v A-delu frazema glagolska sestavina širi z morfemom *se,* v C-delu pa se ob neobvezni sestavini *bežati* kot sinonimu za knjiž. *teči* in leksemu *pes* pojavljata še leksema *lisica* in *zavec* ‘zajec’: *laˈgåtį̨ kåk ˈpes biˈžiːɻ̨* ‘zelo lagati’ (P), *laˈgåtį̨ se kåk ˈpes biˈžiːɻ̨* ‘zelo se lagati’ (MS, VV), *laˈgåtę se kåk ˈpes* ‘pogosto, veliko se lagati’ (GS), *laˈgåtį̨ kåk liˈsica* ‘zelo, pogosto lagati’ (Č), *laˈgåtį̨ kåk ˈzaːvec biˈžiːɻ̨* ‘zelo lagati’ (P).

(5) Lenoba

Lenega človeka se v Prekmurju primerja z mačkom (na soncu) in črvom v železu.

Frazem *len kot pes* ‘zelo len’, ki ga v SSKJ ni, pač pa ga najdemo v SSF, v narečju ni izpričan, pač pa je v Ivanovcih in Kraščih na Goričkem zabeležen njegov ekvivalent *manjasti kak maček* ‘zelo len’, ki ga knjižni slovarji ne beležijo. V A-delu frazema se pojavlja pridevnik *manjasti* kot sinonim za knjiž. *len,* v C-delu pa nastopa zoonim *maček*: *manˈja:stį kåk ˈma:ček* ‘zelo len’ (I, KR).

Obravnavani frazeološki pomen je v prekmurščini izražen še s frazemoma *biti tak kak mali maček na soncu* ‘biti zelo len’ in *delati kak črv v železu* ‘biti zelo len’. Frazemov, izpričanih samo v Čepincih in Pečarovcih na Goričkem, v knjižnih slovarjih ni mogoče najti.

Narečno gradivo: *ˈbitį ˈtåk kåk ˈma:lį ˈma:ček na ˈsu:ncį* ‘biti zelo len’ (Č), *ˈdẹlatį kåk ˈčr̝:f v žeˈlẹzį* ‘biti zelo len’ (Č, GP).

(6) Nadležnost, sitnost

Nadležnost, sitnost se v prekmurščini povezuje z muho, oso, komarjem, ušjo in pijavko.

Frazem *siten kot [podrepna] muha* ‘zelo siten’ beležita tako SSKJ[6] kot SSF, v HSRPF pa je frazem naveden kot ustreznica hrvaškim frazemom *dosadan kao krpelj, dosadan kao muha* in *dosadan kao stjenica*.

V narečju v A-delu frazema nastopa iz hrvaščine prevzeti leksem *dosaden* ‘nadležen’ kot sinonim za knjiž. *nadležen, siten,* C-del pa se sestavinsko ne razlikuje od knjižnega; tudi v narečju je pridevniška sestavina neobvezna: *ˈdọsaden kåk ˈmüja* ‘zelo nadležen, siten’ (MS, VV), *ˈdọsaden kåk (podˈrẹ:i̯pna) ˈmüja* ‘zelo nadležen, siten’ (KR).

Frazema *siten kot osa* ‘zelo nadelžen’ v SSF ni mogoče najti, ga pa najdemo v SSKJ.

Frazem je kot enkratnica izpričan samo v Vanči vasi na Ravenskem: *ˈdọsaden kåk ˈọsa* ‘zelo nadležen’. V A-delu frazema se pojavlja iz hrvaščine prevzeti leksem *dosaden* ‘nadležen’, C-del pa se sestavinsko ne razlikuje od knjižnega.

Frazem *siten kot obad* ‘zelo nadležen’, ki ga beleži samo SSKJ, v Prekmurju ni izpričan, pač pa so v narečju zabeleženi njegovi ekvivalenti *dosaden kak sumič* ‘zelo nadležen’, *dosaden kak uš* ‘zelo nadležen’ in *dosaden kak pijavka* ‘zelo nadležen’, ki v knjižne slovarje niso vključeni.

V A-delu frazemov se povsod pojavlja iz hrvaščine prevzeti leksem *dosaden* ‘nadležen’, C-del pa variira in izkazuje zoonime *sumič* ‘komar’, *uš* in *pijavka*:

[6] V SSKJ najdemo frazem pod geslom *podrepen*; pod gesli *muha* in *siten* najdemo frazem *siten kot muha*.

ˈdọsaden kåk ˈsumič ‘zelo nadležen’ (MS, Č), *ˈdọsaden kåk ˈvü:i̯š* ‘zelo nadležen’ (MS, Č, GP, KR, P), *ˈdọsaden kåk ˈpijafka* ‘zelo nadležen’ (Č). V Murski Soboti sta *sumič* in *uš* zamenljivi sestavini, v Čepincih pa so kot zamenljive sestavine izpričani vsi trije zoonimi.

Nadležno, vsiljivo, pogosto vztrajno prizadevanje človeka za kaj se v prekmurščini izraža tudi z glagolskimi frazemi, v katerih A-delu nastopajo glagoli *biti, gnjaviti* in *vesiti se* ‘obešati se’, v C-delu pa zoonimi *huda uš, drečna muha* in *opica*: *ˈbitį̄ kåk ˈüjda ˈvü:i̯š* ‘biti zelo nadležen’ (VV), *gnˈja:vitį̄ kåk dˈrẹ:i̯čna ˈmüja* ‘biti nadležen, vsiljivo si prizadevati za kaj’ (VV), *ˈve:i̯sitį̄ se* (na koga) *kåk ˈọpica* ‘nadležno, vsiljivo si prizadevati za naklonjenost’ (Č). Ti frazemi v knjižne slovarje niso vključeni.

(7) Neodločnost, zmedenost

Neodločnost se izraža s podobo mačke, ki hodi okrog vrele kaše.

Frazem *hoditi kot/kakor maček/mačka okrog/okoli vrele/vroče kaše* beležijo SSF, SSKJ in eSSKJ. V HSRPF je frazem *hoditi (smukati se) <okrog/okoli koga, česa> kot mačka okoli (okrog) vrele kaše* naveden kot ustreznica hrvaškemu frazemu *vrtjeti se (motati se, obilaziti) oko koga, čega kao mačak oko vruče kaše*.

A- in C-del narečnega frazema, zabeleženega tako na Goričkem kot na Ravenskem, sta sestavinsko enaka knjižnemu frazemu: *ˈọditį̄ kåk ˈma:ček oˈko:u̯lį̄ vˈre:i̯le ˈkåše* ‘ne upati se lotiti jedra problema’ (MS, VV, Č, GP, V), *ˈọdẹtẹ* (okoli koga) *ˈkåk ˈma:ček ˈko:u̯lẹ vˈrẹle ˈkåše* ‘iskati pravo priložnost, da bi kaj vprašal, prosil’ (GS).

Zmedenega človeka se v Prekmurju primerja s kuro oz. kokošjo, teletom in oslom.

Frazem *kot kura brez glave* ‘brezglavo, panično’, ki ga ob različnih glagolih beleži SSF, v SSKJ pa ga ne najdemo, je v prekmurščini dokumentiran kot tridelni frazem. V A-delu frazema je glagol *letati* ‘tekati’, v C-delu pa nastopata sinonimni poimenovanji *kura* in *kokoš*: *ˈle:i̯tatį̄ kåk ˈküra brez glaˈvẹ:i̯* ‘brezglavo, zmedeno tekati sem in tja’ (K, MS, VV, Č, GP, KR, P, V), *ˈle:i̯tatį̄ kåk koˈko:u̯š brez glaˈvẹ:i̯* ‘brezglavo, zmedeno tekati sem in tja’ (GS). V Čepincih se C-del frazema sestavinsko oži: *ˈle:i̯tatį̄ kåk koˈko:u̯š* ‘brezglavo, zmedeno tekati sem in tja’.

Frazemska sestavina *kura* je v Murski Soboti, Vanči vasi, Kraščih in Vadarcih zamenljiva s sestavino *tele – ˈle:i̯tatį̄ kåk ˈtele brez glaˈvẹ:i̯* ‘brezglavo, zmedeno tekati sem in tja’, v Kraščih in Vadarcih pa še s sestavino *somar*, pri čemer se C-del frazema sestavinsko zoži – *ˈle:i̯tatį̄ kåk soˈma:r* ‘brezglavo, zmedeno tekati sem in tja’. Oba frazema sta z enakimi leksičnimi sestavinami zabeležena tudi v Ivanovcih na Goričkem.

(8) Nepremišljenost

Nepremišljenost se v prekmurščini izraža s podobo slepe kure oz. kokoši, ovce in teleta, hodečega za kravo.

Frazema *kot slepa kura* ‘na slepo, brez premisleka’ SSKJ ne beleži, pač pa ga je mogoče najti v SSF. Ta dvodelni frazem je znan tudi v prekmurskem narečju, pri čemer v C-delu frazema nastopata sinonimni sestavini *kura* in *kokoš*: *kåk sˈleːi̯pa ˈküra* ‘na slepo, brez premisleka’ (K, MS, VV, V), *kåk sˈleːi̯pa koˈkoːu̯š* ‘na slepo, brez premisleka’ (GS).

Frazema *iti [za kom] kot ovca [za ovnom]* ‘nepremišljeno, slepo, brezglavo slediti komu’ v SSKJ ni mogoče najti, ga pa najdemo v SSF.

V prekmurščini je frazem redek, kot enkratnica izpričan samo v Vanči vasi: *ˈitį̊* (za kom) *kåk ˈǫfce* ‘nepremišljeno, slepo, brezglavo slediti komu’. A-del frazema je sestavinsko enak knjižnemu, v C-delu pa izhodiščno edninsko obliko *ovca* zamenjuje množinska.

V gornjeseniški ustreznici knjižnega frazema v C-delu nastopata sestavini *tele* in *krava*: *ˈitę kåk ˈtele za kˈråvof* ‘nepremišljeno, slepo, brezglavo slediti komu’.

(9) Nerodnost, nespretnost

Frazem *kot slon v trgovini s porcelanom* ‘zelo nerodno, nespretno’ z različicama *vesti se kot slon v trgovini s porcelanom* ‘isto’ in *obnašati se kot slon v trgovini s porcelanom* ‘isto’, slednja je kot ekvivalent hrvaškemu frazemu *ponašati se kao slon u staklani (trgovini porculana)* navedena tudi v HSRPF, je zabeležen v SSF, medtem ko ga v SSKJ ni mogoče najti.

V narečju frazem ni izpričan, pač pa je kot enkratnica v Murski Soboti zabeležen njegov ekvivalent *kak slon v porcelanasti trgovini – kåk sˈlǫn v porceˈlaːnastį̊ ˈboːu̯tį̊* ‘neroden, nespreten’, pri čemer v C-delu frazema nastopa neujemalni predložni prilastek s prevzeto sestavino *bouta* ‘trgovina’ (< madž. *bolt* ‘trgovina’).

Nareční frazem *naopačen kak slon* ‘zelo neroden’, izpričan tako na Ravenskem kot na Goričkem, je ekvivalent knjižnemu frazemu *neroden kot štor* ‘zelo neroden’, zabeleženemu samo v SSKJ.

V narečju se v A-delu frazema ob knjižnem pridevniku *neroden* pojavlja še njegov nareční sinonim *naopačen*, C-del frazema pa je sestavinsko enak knjižnemu: *naˈoːu̯pačen kåk sˈlǫn* ‘zelo neroden’ (VV, V), *neˈrǫden kåk sˈlǫn* ‘zelo neroden’ (MS).

(10) Ošabnost, domišljavost, bahavost, postavljanje

Ošabnost, domišljavost, bahavost in postavljanje se v prekmurščini povezujejo s pavom, mačkom, kokotom (na gnoju), (nasršenim) puranom, kuro (s pavjim peresom v riti), kobilo, konjem, puro, kravo, žabo in gosakom.

Frazem *hoditi kot pav* ‘hoditi zelo važno, napihnjeno, vzvišeno’ beležita tako SSF kot SSKJ.

V frazemu, izpričanem samo na Goričkem, se A-del sestavinsko ne razlikuje od knjižnega, v C-delu pa se ob leksemu *pav* pojavlja še njegov iz madžarščine prevzeti sinonim *pava*: *oˈditi̯ kåk ˈpa:f* ‘hoditi zelo važno, napihnjeno, vzvišeno’ (V), *ˈo̯ditę kåk ˈpa:va* ‘hoditi zelo važno, napihnjeno, vzvišeno’ (GS).

Frazem *nositi se kot pav* ‘hoditi zelo važno, napihnjeno, vzvišeno’, ki ga beležita tako SSF kot SSKJ, je znan tudi v prekmurščini. A-del frazema je sestavinsko enak knjižnemu, v C-delu pa se pojavljata sestavinski varianti *pav* in *maček*: *noˈsitį se kåk ˈpa:f* ‘hoditi zelo važno, napihnjeno, vzvišeno’ (MS, I), *noˈsitį se kåk ˈma:ček* ‘hoditi zelo važno, napihnjeno, vzvišeno’ (V).

Narečni ekvivalent knjižnemu frazemu *šopiriti se kot pav* ‘hoditi zelo važno, napihnjeno, vzvišeno’, ki ga beležita tako SSF kot SSKJ, je *šopiriti se kak kokot*. A-del frazema je sestavinsko enak knjižnemu, v C-delu pa ob leksemu *kokot* ‘petelin’ nastopa še leksem *puran*: *šoˈpiritį se kåk koˈko:u̯t* ‘hoditi zelo važno, napihnjeno, vzvišeno’ (MS), *šoˈpę̯ritį se kåk koˈko:u̯t* ‘hoditi zelo važno, napihnjeno, vzvišeno’ (KR, V), *šoˈpiritį se kåk puˈra:n* ‘hoditi zelo važno, napihnjeno, vzvišeno’ (MS, VV).

Frazema *hoditi kakor petelin* ‘ponosno, bahavo’ v SSF ni mogoče najti, ga pa najdemo v SSKJ. V HSRPF je frazem naveden kot ustreznica hrvaškima frazemoma *kao kokot [hodati, ponašati se itd.]* in *kao puran [hodati, ponašati se itd.]*.

V narečju se v A-delu frazema ob glagolu *hoditi* pojavlja še glagol *iti* ‘iti, hoditi’, v C-delu frazema pa najdemo podobe *kokota, nasršenega purana, kure s pavjim peresom v riti, konja* in *kobile*: *ˈitį kåk koˈko:u̯t* ‘hoditi ponosno, bahavo’ (KR), *ˈo̯ditį kåk naˈsr̥šenį puˈra:n* ‘domišljavo, prevzetno, vzvišeno’ (V), *ˈitį kåk ˈküra s ˈpa:vjin ˈperon v ˈri:i̯tį* ‘domišljavo, prevzetno, vzvišeno’ (Č), *ˈitį kåk koˈbila* ‘hoditi zelo važno, napihnjeno, vzvišeno’ (V), *ˈitį kåk ˈkǫnj/ˈkunj* ‘hoditi zelo važno, napihnjeno, vzvišeno’ (Č, GP).

Frazem *kot petelin na gnoju* ‘ponosno, bahavo’ s spremenljivimi glagolskimi sestavinami, ki ponazarjajo postavljanje (počutiti, obnašati, šopiriti itd.), beleži SSF, z glagolsko sestavino *držati se* pa ga najdemo tudi v SSKJ.

Frazem je izpričan na Gornjem Seniku: *kåk koˈko:u̯t na gnoˈje:i̯* ‘ponosno, bahavo’ (GS), z glagolsko sestavino *držati se* v A-delu frazema ter zoonimom *pav* v C-delu pa tudi v Murski Soboti: *dr̥ˈžåtį se kåk ˈpa:f* ‘ponosno, bahavo, vzvišeno’ (MS).

Frazem *napihnjen kot puran* ‘domišljav, prevzeten’ beleži SSKJ, medtem ko ga v SSF ni mogoče najti.

Frazem v narečju ni izpričan, pač pa je v Čepincih zabeležen njegov ekvivalent *naˈfudnjenį kåk ˈpura* ‘prevzeten, ošaben’ in tudi ‘nerazpoložen, razdražljiv’, ki v knjižne slovarje ni vključen. V A-delu frazema se pojavlja v določni obliki

izpričan pridevnik *nafudnjen* kot sinonim za knjiž. *napihnjen*, v C-delu frazema pa knjižno sestavino *puran* zamenjuje poimenovanje za ženski člen tega ptičjega para.

Frazema *napihnjen kot žaba* 'biti zelo domišljav, prevzeten' v SSKJ ni mogoče najti, ga pa najdemo v SSF.

Frazem v narečju ni izpričan, je pa v Vadarcih zabeležen njegov ekvivalent, v katerega A-delu nastopa v določni obliki izpričan pridevnik *nadut*, C-del pa izkazuje zamenljivi sestavini *žaba* in *krava*: *naˈdü:i̯tį̈ kåk ˈžåba* 'zelo domišljav, prevzeten', *naˈdü:i̯tį̈ kåk kˈråva* 'zelo domišljav, prevzeten'. Narečna frazema v knjižne slovarje nista vključena.

Frazem *napihovati se kot žaba* 'biti zelo domišljav, prevzeten' beležita tako SSF kot SSKJ.

V narečju se v A-delu frazema pojavljata glagolski sestavini *naduvati se* kot sinonim za knjiž. *napihovati se* in *nafudnoti* kot sinonim za knjiž. *napihniti*, v C-delu frazema pa ob zoonimu *žaba* nastopata še zoonima *puran* in *pura*: *naˈdü:i̯vatį̈ se kåk ˈžåba* 'bahati se, kazati svojo nadutost, domišljavost' (VV), *naˈdü:i̯vatį̈ se kåk puˈra:n* 'bahati se, kazati svojo nadutost, domišljavost' (VV), *naˈdü:i̯vatį̈ se kåk ˈpura* 'bahati se, kazati svojo nadutost, domišljavost' (V), *naˈfudnotį̈ se kåk ˈžåba* 'postati zelo domišljav, prevzeten' (Č).

Frazeološki pomen 'bahati se, biti nadut, domišljav, vzvišen' se v narečju izraža še s frazemoma *ven vtegovati šinjek kak gosak* in *imeti greben kak kokot*, ki ju knjižni slovarji ne beležijo. V A-delu frazemov nastopa glagolska besedna zveza, v C-delu pa se pojavljata zoonima *gosak* in *kokot*: *ˈvö fteˈga:vatį̈ ˈšinjek kåk goˈsa:k* 'bahati se, biti zelo domišljav, prevzeten' (VV), *ˈmętį̈ greˈbẹn kåk koˈko:u̯t* 'biti nadut, domišljav, vzvišen' (KR).

(11) Plahost, plašnost, boječnost

Plahega, boječega človeka se v Prekmurju primerja s srno in zajcem.

Frazem *plašen kot srna* 'zelo plah' najdemo v SSF, kot ustreznica hrvaškemu frazemu *plah kao srna* pa je naveden tudi v HSRPF. V SSKJ frazema ni, pač pa pod iztočnico *srna* najdemo glagolski frazem *biti boječ kot srna*.

V Prekmurju je frazem redek, kot enkratnica izpričan samo v Vanči vasi: *boˈgečlavį̈ kåk ˈsr̥na* 'zelo plah, plašen'. V A-delu frazema nastopa v določni obliki zabeležen pridevnik *boječlav* 'plah, plašen' kot sinonim h knjiž. *plašen*, C-del frazema pa je sestavinsko enak knjižnemu.

Frazem *plašen kot zajec* 'zelo plašen', ki ga v SSKJ in SSF ni mogoče najti, je v HSRPF naveden kot ustreznica hrvaškemu frazemu *plašljiv kao zec*.

V Prekmurju je frazem s pridevnikom *boječlav* v A-delu in knjižnemu sestavinsko enakim C-delom izpričan samo na Goričkem: *boˈgečlavį̈ kåk ˈza:vec* 'zelo plašen, boječ' (GP, V).

(12) Počasnost

Počasnost se v prekmurščini izraža s podobo polža, kače in kure na jajcih.

Frazem [*počasen*] *kot polž* ‘zelo počasen’ je kot ustreznica hrvaškemu frazemu *spor kao puž* ‘zelo počasen’ naveden v HSRPF, v knjižne slovarje pa ni vključen.

V narečju je frazem redek, v obliki *pomaleči kak polž* izpričan samo na Goričkem. V A-delu frazema nastopa nar. *pomaleči* kot sinonim h knjiž. *počasen*, C-del pa se sestavinsko ne razlikuje od knjižnega: *poma'lẹ:i̯čį kåk 'pu:u̯š* ‘zelo počasen’ (Č, GP).

Frazema *hoditi kot polž* ‘zelo počasi’ v SSF ni, ga pa najdemo v SSKJ in HSRPF, tu kot ustreznico hrvaškima frazemoma *kretati se (hodati) kao korjača* in *vući se (miljeti) kao puž*.

V narečju v A-delu frazema nastopata leksema *iti* ‘iti, hoditi’ in *vleči se*, v C-delu pa se ob *polžu* pojavljata še zoonima *polžak* in *kača*: *'itį kåk 'pu:u̯š* ‘zelo počasi (hod)iti’ (MS, Č, GP, V), *'itį kåk pu'ža:k* ‘zelo počasi (hod)iti’ (GS), *v'le:i̯čtį se kåk 'pu:u̯š* ‘zelo počasi, leno iti’ (VV, I, KR), *v'le:i̯čtį se kåk 'kåča* ‘zelo počasi (v cikcakih) hoditi (po prekomernem uživanju alkohola)’ (VV).

V Čepincih se obravnavani frazeološki pomen izraža s frazemom *'cåjzlatį se kåk 'küra na 'dža:jcaj* ‘zelo počasi se premikati’, v katerega A-delu nastopa narečna različica glagola *cijaziti se*, v C-delu pa primerjalna sestavina *kura*.

(13) Popadljivost, napadalnost

Popadljivost in napadalnost se izražata s primerjalnima sestavinama pes in lisica.

Frazem *prežati kakor pes na kost*, ki ga je v SSKJ brez zapisanega frazeološkega pomena mogoče najti v ponazarjalnem gradivu pod iztočnico *kost*, v SSF pa med ponazarjalnimi zgledi pod iztočnico *kot pes na kost* ‘hlastno, hitro, popadljivo’, je z ekvivalentoma *skočiti kak pes na čonto* in *zgrabiti* (kaj) *kak pes čonto* zabeležen samo na Gornjem Seniku: *sko'čitę kåk 'pes na 'čọnto* ‘hlastno, hitro, popadljivo’, *zg'råbętę* (kaj) *kåk 'pes 'čọnto* ‘hlastno, hitro, popadljivo’ (GS). V A-delu frazemov nastopata glagola *skočiti* in *zgrabiti*, v C-delu pa se ob sestavini *pes* pojavlja iz stičnega jezika prevzeti leksem *čonta* (< madž. *csont* ‘kost’) kot sinonim za knjiž. *kost*.

Samo v Kraščih zabeležena narečna frazema *gledati kak stekel pes* in *gledati kak stekla lisica*, ki se uporabljata za opisovanje divjosti in napadalnosti, v knjižne slovarje nista vključena. V SSF je frazeološki pomen ‘divje, napadalno’ ob različnih glagolih izražen z dvodelnim frazemom *kot stekel pes*, primer *divjati okrog kot stekel pes*, ki ga v SSKJ najdemo v ponazarjalnem gradivu pod geslom *stekel*, pa nima pripisanega frazeološkega pomena.

V A-delu narečnega frazema nastopa glagol *gledati*, C-del pa izkazuje zamenljivi sestavini *pes* in *lisica*: *g'lẹ:i̯datį kåk s'tekeu̯ 'pes* ‘divje, napadalno’, *g'lẹ:i̯datį kåk s'tekla li'sica* ‘divje, napadalno gledati’.

(14) Prepirljivost
Narečnih frazemov, ki ubesedujejo prepirljivost, knjižni slovarji ne beležijo. V A-delu frazemov nastopajo glagoli *biti, gristi se* ‘prepirati se’ in *sršiti se* ‘izražati jezo, nejevoljo’, v C-delu pa zoonimi *kokot, kokotec* in *pes*: *ˈbitį̯ kåk dˈva: koˈko:u̯ta* ‘biti prepirljiv, kar naprej se tepsti’ (VV, MS, V), *ˈbitį̯ kåk dˈva: koˈkọteca* ‘biti prepirljiv, kar naprej se tepsti’ (V), *ˈsṛšitę se kåk koˈko:u̯t* ‘prepirati se’ (GS), *gˈri:i̯stį̯ se kåk dˈva: pˈså* ‘zelo se prepirati’ (P), *gˈri:stę se kåk dˈva: pˈså* ‘zelo se prepirati’ (GS).

(15) Škodoželjnost
Škodoželjnega človeka se v prekmurščini primerja s *hijeno.*

Frazem *smejati se kot hijena*, ki ga knjižni slovarji ne beležijo,[7] je redek, izpričan samo v Murski Soboti: *smiˈjåtį̯ se kåk xiˈję̯na* ‘škodoželjno, privoščljivo se smejati’ (MS).

(16) Zadirčnost
Zadirčnost se v narečju izraža s podobo *namalanega psa*.

Frazem, ki ga v knjižnih slovarjih ni mogoče najti, je redek, kot enkratnica izpričan samo v Vanči vasi: *ˈlåjatį̯ kåk ˈpes naˈma:lanį̯* ‘glasno, zadirčno govoriti’ (VV).

(17) Tihost
Tihost se primerja z mišjo, ribo in lisico.

Frazem *tih kot miš* ‘zelo tih(o)’, ki ga v SSKJ ni mogoče najti, ga pa najdemo v SSF in HSRPF, tu kot ustreznico hrvaškemu frazemu *tih kao bubica*, je redek, izpričan samo v Renkovcih: *ˈtixį̯ kåk ˈmi:š* ‘zelo tih’.

Pogostejši je v prekmurščini frazem *tiho kot miš/miška* ‘zelo tih(o)’, ki ga beležita oba knjižna slovarja. V narečju A-del frazema ne variira, v C-delu pa se ob leksemu *miš* pojavlja še leksem *riba*: *ˈtüu̯ kåk ˈmiš* ‘zelo tiho’ (I, KR), *ˈtüu̯ kåk ˈriba* ‘zelo tiho’ (VV).

Obravnavani frazeološki pomen se v Prekmurju izraža še s frazemom *potiho kak lisica*. Frazem, kot enkratnica izpričan v Vanči vasi na Ravnskem – *poˈtüu̯ kåk liˈsica* ‘zelo (po)tiho’, v knjižne slovarje ni vključen

(18) Trdoživost, vzdržljivost
Trdoživost se v prekmurščini povezuje s starim petelinom in z mačkom.

[7] Frazem *smijati se kao hijena* ‘zlonamerno, zlobno se smejati’ beleži HSRPF, a brez slovenske ustreznice.

Frazema *žilavi kak stari kokot* in *žilavi kak maček* v knjižne slovarje nista vključena. V A-delu frazema povsod, kjer se frazem pojavlja, nastopa določna oblika pridevnika *žilav,* C-del pa variira in izkazuje primerjalni sestavini *kokot* 'petelin' in *maček*: *ˈžilavį̆ kåk sˈta:rį̆ koˈko:u̯t* 'zelo trdoživ' (KR), *ˈžilavį̆ kåk ˈma:ček* 'zelo trdoživ' (V).

(19) Trmoglavost

Trmastega človeka se v Prekmurju povezuje z mulo, oslom in bikom.

Frazem *trmast kot/kakor mula* 'zelo trmast', ki ga beležita oba knjižna slovarja, je znan tudi v prekmurščini. V A-delu frazema nastopa določna oblika pridevnika *trmast*, C-del frazema pa je sestavinsko enak knjižnemu: *ˈtr̥mastį̆ kåk ˈmu:la* 'zelo trmast' (MS, VV, I, KR).

Frazem *trmast kot osel* 'zelo trmast' beležita oba knjižna slovarja, kot ustrezni-ca hrvaškima frazemoma *tvrdoglav kao magarac* in *tvrdoglav kao magare* pa je naveden tudi v HSRPF.

V A-delu narečnega frazema nastopa določna oblika pridevnika *trmast,* v C-delu pa se ob leksemu *osel* pojavlja še njegov iz stičnega hrvaškega jezika prevzeti sinonim *somar*: *ˈtr̥mastį̆ kåk ˈo̯seu̯* 'zelo trmast' (MS, VV), *ˈtr̥mastį̆ kåk soˈma:r* 'zelo trmast' (I, KR, P, V).

Frazem *trmast kot vol* 'zelo trmast', ki je vključen v SSKJ, v SSF pa ga ni, v prekmurščini ni izpričan, pač pa je tako na Goričkem kot na Ravenskem za-beležen njegov ekvivalent *trmasti kak bik – ˈtr̥mastį̆ kåk ˈbi:i̯k* 'zelo trmast' (K, MS, VV, Č, GP, I, KR, V). V A-delu frazema nastopa določna oblika pridevnika *trmast,* v C-delu pa zoonim *bik* zamenjuje knjižno sestavino *vol.*

(20) Zvestoba

Frazem *zvest kot pes* 'zelo zvest', ki ga beležita oba knjižna slovarja, kot ustrezni-ca hrvaškima frazemoma *vjeran kao pas* in *vjeran kao pseto* pa je naveden tudi v HSRPF, je v prekmurščini redek, izpričan samo v Murski Soboti: *zˈvẹstį̆ kåk ˈpes* 'zelo zvest' (MS). V A-delu frazema nastopa določna oblika pridevnika *zvest*, C-del pa je sestavinsko enak knjižnemu.

(21) Zvitost, premetenost

Frazema *zvit kot lisica* 'zelo zvit, premeten', ki ga beleži eSSKJ, kot ustreznica hrvaškemu frazemu *lukav kao lisica* pa je naveden tudi v HSRPF, v SSF ni mogoče najti, prav tako ga ni v SSKJ, pač pa SSKJ beleži glagolski frazem *biti zvit kot lisica* ter pridevniški frazem *zvit kot lisjak.*

V prekmurščini je frazem znan tako na Goričkem kot na Ravenskem. V A-delu frazema nastopajo v določni obliki izpričani pridevniki *kunšten* 'spreten, prevejan, zvit' (< *kunšt* < srvnem. *kunst* 'znanje, spretnost, zvijača'), *prefrigan*

'prebrisan, zvit' in *foliški* 'prebrisan, zvit' (< nem. *falsch* 'hinavski, nepristen, ponarejen, napačen'), C-del frazema pa je sestavinsko enak knjižnemu: *ˈkünšten kåk liˈsica* 'zelo zvit, premeten' (VV), *prefˈriganį kåk liˈsica* 'zelo zvit, premeten (zlasti ženska)' (K, MS, V), *ˈfǫliškę kåk liˈsica* 'zelo zvit, premeten' (GS).

Frazemi, ki izražajo mentalne lastnosti človeka

(1) Klepetavost, zgovornost, jezikavost, pikrost

Frazem *imeti jezik kot krava rep* 'biti zelo odrezav, piker' najdemo v SSKJ, kot ustreznico hrvaškemu frazemu *imati jezik kao krava rep* pa tudi v HSRPF. V SSF je frazem zabeležen z neobveznima sestavinama *dolg* in *tak*: *imeti [dolg, tak] jezik kot krava rep* 'biti zelo zgovoren, čvekav; imeti zelo dolg jezik'.

V frazemu, znanem samo na Goričkem, se A- in C-del ne razlikujeta od knjižnega: *ˈmętį ˈdu:gį ˈgezik kåk kˈråva ˈrę:i̯p* 'biti zelo zgovoren, čvekav; imeti zelo dolg jezik' (V, KR, P, Č), *ˈmętę ˈdu:u̯gę ˈgezęk kåk kˈråva ˈrę:p* 'biti zelo zgovoren, čvekav; imeti zelo dolg jezik' (GS).

Frazem *imeti gobec kot krava rep* 'biti zelo zgovoren, čvekav; imeti zelo dolg jezik', ki ga beleži samo SSF, je v prekmurščini redek z neobvezno/zamenljivo sestavino *rep* v C-delu frazema zabeležen samo v Vanči vasi: *ˈmętį ˈgo:u̯bec kåk kˈråva ˈrę:i̯p* 'biti zelo zgovoren, čvekav; imeti zelo dolg jezik', *ˈmętį ˈgo:u̯bec ˈkåk kˈråva* 'isto', *ˈmętį ˈgo:u̯bec kåk kˈråva ˈrit* 'isto'.

Frazema *imeti jezik kot kača* 'imeti oster, piker jezik' v SSKJ ni mogoče najti, ga pa najdemo v SSF.

Knjižnemu frazemu sestavinsko enak frazem je v Prekmurju izpričan tako na Goričkem kot na Ravenskem: *ˈmętį ˈgezik kåk ˈkåča* 'imeti oster, piker jezik' (MS, VV, V), *ˈmętę ˈgezik kåk ˈkåča* 'imeti oster, piker jezik' (GS). V Čepincih in Kraščih je zabeležena različica s sestavinsko razširjenim A-delom in zoonimno sestavino *krava* v C-delu frazema: *ˈmętį naˈbrüšenį ˈgezik kåk kˈråva* 'nenaklonjeno, pikro, zbadljivo govoriti'.

Pozitivno konotirana govorna sposobnost se v narečju izraža s primerjalno sestavino koza.

Frazem *gobček leti* (komu) *kak kozi, ko listje je* je kot enkratnica zabeležen v Vanči vasi: *ˈgo:u̯pček leˈti:i̯* (komu) *kåk ˈkǫzį, gˈdå ˈli:i̯šče ˈge:i̯* 'hitro, veliko govoriti' (VV).

(2) Malomarnost

Malomarnost se v narečju povezuje z (neprimernim) ravnanjem z živalmi.

Frazem *delati* (s kom/čim) *kot svinja z mehom* 'delati s kom, čim grdo, malomarno', ki ga beležita tako SSKJ kot SSF, je v prekmurščini z enakima

leksičnima sestavinama v A- in C-delu izpričan samo na Ravenskem: *ˈdẹlatį* (s kom/čim) *kåk sˈvinja z ˈmejon* ‘delati s kom, čim grdo, malomarno’ (MS, VV).

(3) Neprimernost, neustreznost

Neprimernost, neustreznost se v narečju izraža s podobo krave in svinje.

Frazem *podati se* (komu) *kot kravi sedlo* ‘nič se mu ne podati’ beležita tako SSKJ kot SSF, slednji ga navaja kot sopomenko k frazemu *pristati* (komu) *kot svinji sedlo* ‘biti neprimeren, neustrezen’. V SSF sta vključeni še varianti *pristajati* (komu) *kot kravi sedlo* ‘nič mu ne pristajati’ in *prilegati se* (komu) *kot kravi sedlo* ‘nič mu ne pristajati’. V HSRPF je frazem *poda se (pristaja) kot kravi sedlo komu kaj* naveden kot ustreznica hrvaškima frazemoma *pristaje (stoji) kao kravi sedlo komu što* in *pristaje (stoji) kao magarcu sedlo komu što.*

V Prekmurju je frazem redek, zabeležen samo na Goričkem: *ˈpåsatį* (komu) *kåk kˈråvį ˈsedlo* ‘ne pristajati’ (Č, V). V A-delu frazema nastopa glagol *pasati* ‘pristajati’, C-del frazema pa je sestavinsko enak knjižnemu. Na Gornjem Seniku ima frazem ekvivalentno različico *šikati se (komu) kak kravi hlače – ˈši:katę se* (komu) *kåk kˈråvę ˈlåče* ‘nič mu ne pristajati’. V A-delu frazema je nar. *šikati se* ‘pristajati’ sinonim za knjiž. *pristajati*, v C-delu pa knjiž. sestavino *sedlo* zamenjuje sestavina *hlače.*

Frazem *podati se* (komu) *kot svinji sedlo* ‘nič mu ne pristajati’ je v SSF zabeležen kot sopomenka frazemu *pristajati* (komu) *kot kravi sedlo.* Frazem je mogoče najti tudi v SSKJ, v obliki *poda se (pristaja) kot svinji sedlo* (komu kaj) pa je v HSRPF naveden še kot ustreznica hrvaškemu frazemu *pristaje (stoji) kao krmači sedlo komu što.*

V narečju je frazem redek, z zoonimno sestavino *prasica* ‘svinja’ v C-delu izpričan samo v Vanči vasi: *ˈpåsatį* (komu) *kåk praˈsicį ˈsedlo* ‘nič mu ne pristajati’.

(4) Neumnost

Narečni primerjalni frazemi s pomenom ‘zelo neumen’ in ‘zelo neumno ali začudeno gledati’ so v prekmurščini precej raznoliki.

Frazeološki pomen ‘zelo neumen’ je v knjižnem jeziku izražen s pridevniškimi frazemi *neumen kakor konj* (SSF), *zabit kot vol* (SSF, SSKJ) in *neumen kot tele* (SSKJ), frazeološki pomen ‘zelo neumno ali začudeno gledati’ pa je izražen z glagolskimi frazemi *gledati ko/kot zaboden bik* (SSKJ, SSF), *gledati kakor/ko zaboden vol* (SSKJ, SSF), *gledati kakor/kot tele v nova vrata* (SSKJ, SSF), *strmeti kot tele v nova vrata* (SSF), *gledati kakor/kot bik v nova vrata* (SSKJ, SSF) in *zijati kot bik v nova vrata* (SSF). V HSRPF je frazem *zabit kot vol* naveden kot ustreznica hrvaškim frazemom *glup kao ćuksija*, *glup kao konj* in *glup kao vol*, frazem *<neumen> kot tele* kot ustreznica hrvaškemu frazemu *glup kao tele*, frazem *gledati (zijati) kot tele (bik) v nova vrata* pa kot ustreznica hrvaškemu

frazemu *gledati (buljiti) kao tele <u šarena vrata>.* Frazema *gledati (zijati) kot tele*, ki je v HSRPF naveden kot ustreznica hrvaškemu frazemu *gledati (buljiti) kao telac*, v knjižnih slovarjih ne najdemo.

V prekmurščini se v A-delu pridevniških frazemov pojavljajo različne sestavine. Prevladuje pridevnik *nor*, manj pogosti pa so pridevniki *zabit*, *smotan*, *blesav* (< hrv. *blȅsav*) in *zaleten*, vsi so zabeleženi v določni obliki. Tudi C-del frazemov je sestavinsko raznolik, saj se neumnega človeka primerja z *bikom*, *govedom*, *juncem*, *kokošjo* (zlasti za žensko), *teletom*, *somarjem* 'oslom', *trotom* in *kozo* (za žensko): *ˈno:u̯rį̯ kȁk ˈbi:i̯k* 'zelo neumen' (K, VV), *ˈno:u̯rę kȁk ˈbi:k* 'zelo neumen' (GS), *ˈno:u̯rį̯ kȁk goˈvedo* 'zelo neumen' (VV), *ˈno:u̯rį̯ kȁk ˈgü:i̯nec* 'zelo neumen, nespameten, svojeglav' (MS, VV), *ˈno:u̯rį̯ kȁk soˈma:r* 'zelo neumen' (KR, V), *ˈno:u̯rį̯ kȁk ˈtele* 'zelo neumen' (I, KR, P, V), *ˈno:u̯rę kȁk ˈtele* 'zelo neumen' (GS), *ˈno:u̯ra kȁk ˈkọza* (VV, MS), *ˈno:u̯rį̯ kȁk koˈko:u̯š* 'zelo neumen' (MS), *zaˈbitį̯ kȁk ˈtele* 'zelo neumen' (Č), *zaˈbitę kȁk ˈtele* 'zelo neumen' (GS), *zaˈbitę kak ˈbi:k* 'zelo neumen' (GS), *sˈmọtanį̯ kȁk ˈtele* 'zelo neumen' (MS, VV), *bˈlesavį̯ kȁk tˈro:u̯t* 'zelo neumen' (Č), *zaleˈte:i̯nį̯ kȁk ˈtele* 'zelo nepremišljen, neumen' (Č, GP, V). Knjižni frazem s primerjalno sestavino *konj* v narečju ni bil dokumentiran.

V A-delu glagolskih frazemov se ob leksemih *gledati* in *zijati* pojavlja še leksem *buljiti*, v C-delu pa ob *teletu* in *biku* nastopa še nar. *junec* kot sinonim h knjiž. *vol*: *ˈzi:jatį̯ kȁk ˈtele v ˈno:u̯ve dˈverį̯* 'zelo neumno ali začudeno gledati' (MS, K, VV, Č, GP, V), *gˈlẹ:datę kȁk ˈtele (v) ˈno:u̯vę vˈra:ta* 'zelo neumno ali začudeno gledati' (GS), *ˈzijatį̯ kȁk ˈbi:i̯k v ˈno:u̯ve dˈverį̯* 'zelo neumno ali začudeno gledati' (MS, VV), *ˈzijatį̯ ˈkȁk ˈgü:i̯nec* 'zelo neumno ali začudeno' (V), *ˈbu:litį̯ kȁk ˈbi:i̯k* 'zelo neumno ali začudeno' (VV), *gˈlẹ:datę kȁk ˈbi:k* 'zelo neumno ali začudeno' (GS), *gˈlẹ:datę kȁk zaˈbọdjẹnę ˈgünec* 'zelo neumno ali začudeno' (GS). Samo na Gornjem Seniku sta v koncept izražanja neumnosti vključeni še *koza* in *kokoš*: *gˈlẹ:datę kȁk ˈkọza na bˈre:i̯gę* 'zelo neumno gledati' (GS), *ˈmętę ˈteu̯ko ˈpȁmetę kȁk koˈko:u̯š* 'biti zelo neumen' (GS). Gornjeseniška frazema v knjižne slovarje nista vključena.

(5) Nezmožnost

Nezmožnost je izražena s podobo *krave*, ki igra na boben.

Frazem *razumeti se* (na kaj) *kot zajec na boben* 'prav nič se ne razumeti (spoznati) na kaj' z različico *spoznati se* (na kaj) *kot zajec na boben* 'isto' beležita tako SSF kot SSKJ. Frazem *kakor krava na boben* 'prav nič', ki ga najdemo samo v SSF, Keber razlaga kot skrajšano različico daljšega frazema *spoznati se* (na kaj) *kot krava na boben*. Dvodelna primera je narejena po vzorcu bolj znane *spoznati/razumeti se* na kaj *kot zajec na boben*, pri čemer se obe nanašata na boben, na katerega naj bi se spoznala, razumela zajec in krava. Ker se nanj

v resnici sploh ne razumeta, se z obema primerama ustvari pomen močnega zanikanja (Keber 2011: 400).

V narečju je frazem kot enkratnica s sestavino *krava* v C-delu zabeležen samo na Gornjem Seniku: *ˈråzmętę se* (iz česa) *kåk kˈråva z boˈbę:na* ‘prav nič se ne razumeti, spoznati na kaj’.

(6) Previdnost, preudarnost

Previdnost in preudarnost sta v prekmurščini primerjani s hojo petelina po gnoju in s pasjim držanjem ježa.

Narečna frazema *stapati* ‘stopati’ *kak kokot po gnoju* in *držati* (kaj) *kak pes ježa* v knjižne slovarje nista vključena. Prvi je kot enkratnica izpričan v Murski Soboti: *sˈta:patį kåk koˈko:u̯t po gˈnǫjį* ‘previdno stopati (in pri tem kolena dvigovati zelo visoko)’, drugi pa na Gornjem Seniku: *dr̥ˈžåtę* (kaj) *kåk ˈpes geˈža:* ‘zelo previdno držati’.

(7) Slab, bežen spomin

Slab spomin, ki se v slovenščini primerja s sestavino *rešeto*,[8] se v narečju izraža s podobo zlate ali človeške ribice.

Narečna frazema *imeti spomin kak zlata ribica* in *imeti spomin kak človeška ribica* v knjižnih slovarjih nista zabeležena.[9] A-del frazemov, izpričanih samo na Goričkem, v narečju ne variira, v C-delu pa se pojavljata sestavini *zlata* in *človeška ribica*: *ˈmętį spoˈmi:i̯n kåk zˈla:ta ˈribica* ‘imeti zelo slab, bežen spomin’ (I, KR), *ˈmętį spoˈmi:i̯n kåk člo ˈvęška ˈribica* ‘imeti zelo slab, bežen spomin’ (Č).

Ugotovitve

Največja skupina narečnih primerjalnih frazemov ima tridelno strukturo (97 %), v petih frazemih (3 %) pa A-del ni izražen, torej so dvodelni, npr. *kak slepa kura, kak kokot na gnoju*.

Primerjano in primerjalno sestavino povezuje veznik *kak*, tj. narečni sinonim za knjižni primerjalni veznik *kot/kakor*.

Glede na razmerja med kategorialnimi pomeni primerjalnih frazemov ugotavljamo,[10] da jih je več kot polovica (56 %) glagolskih, npr. *delati kak ju-*

[8] Glej Keber (2011: 801) in https://fran.si/133/sskj2-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika-2/4526809/reseto?View=1&Query=rešeto.

[9] Kržišnikova piše (2014: 246), da je frazem *imeti spomin kot zlata ribica* z 22 pojavitvami izpričan v elektronskem korpusu Gigafida.

[10] Več o razmerjih med kategorialnimi pomeni primerjalnih frazemov glej pri Kržišnik (2014: 245).

nec, gledati kak koza na bregu, imeti gobec kak krava rit, gristi se kak dva psa, slaba tretjina (31 %) je pridevniških, npr. *vrli kak fčela*, *dosaden kak sumič*, *nori kak tele*, *trmasti kak somar, kak slepa kura*, tem pa po pogostosti pojavljanja sledijo frazemi s strukturo brezosebkovega stavka (9 %), npr. *zbiti* (koga) *kak maloga mačka*, *oguliti* (koga) *kak zavca*, *stirati* (koga) *kak psa*, *narezati* (koga) *kak bika* in prislovni frazemi (4 %), npr. *tiho kak miš, potiho kak lisica, kak slepa kura*. Kržišnikova ugotavlja (2014: 246), da je pri knjižnih primerjalnih dvodelnih frazemih z zoonimno sestavino opaziti primere razhajanja med strukturo in kategorialnim pomenom, kar lahko potrdimo tudi za dvodelne narečne primerjalne frazeme. Tako ima npr. frazem *kak slepa kura*, ki je strukturalno samostalniška zveza, pridevniški (*Ta je tudi kak slepa kura, na blef napravi pa še te ma srečo.*) ali prislovni (*Dela kak slepa kura. Nika ne brodi, ka dela.*) kategorialni pomen.

Notranja struktura glagolskih primerjalnih frazemov je naslednja:

(1) (Glag) + *kak* + …
   (a) Sam_1 – *delati kak bik, hoditi kak pava, sršiti se kak kokot*;
   (b) Sam+Sam_{predl} – *delati kak črv v železu, letati kak kura brez glave, stapati kak kokot po gnoju*;
   (c) Prid+Sam_1 – *biti kak huda uš, hoditi kak nasršeni puran, gledati kak stekel pes*;
   (č) Sam+predlSamBZ – *hoditi kak maček okoli vrele kaše, zijati kak tele v nove dveri*;
   (d) Sam_3+Sam_4 – *pasati (komu) kak kravi sedlo, šikati se (komu) kak kravi hlače*;
   (e) Sam_1+Sam_4 – *zgrabiti (kaj) kak pes čonto, držati (kaj) kak pes ježa*;
   (f) Sam_{predl} – *delati (s kom) kak z živino*;
   (g) Sam_1+ Prid – *lajati kak pes namalani*;
   (h) S – *lagati se kak pes beži, lagati kak zavec beži*.
   Prevladujoča struktura primerjalnih glagolskih frazemov je Glag + *kak* + Sam_1 (51,9 %); po pogostosti pojavljanja ji sledita Glag + *kak* + Sam+Sam_{predl} (14,2 %) in Glag + *kak* +Prid+Sam_1 (12,9 %).

(2) (GlagBZ) + *kak* + …
   (a) Sam_1 – *imeti gobec kak krava, imeti jezik kak kača, ven vtegovati šinjek kak gosak*;
   (b) Sam_{predl} – *delati (s kom) še slabše kak s psom*;
   (c) Sam_1 + Sam_4 – *imeti gobec kak krava rep, imeti gobec kak krava rit, imeti dolg jezik kak krava rep*;

(č) Prid+Sam_1 – *imeti spomin kak zlata ribica, imeti spomin kak človeška ribica*;

(d) Prid+Sam_1+Sam_{predl} – *biti tak kak mali maček na soncu.*
Prevladujoča struktura primerjalnih glagolskih frazemov z glagolsko besedno zvezo v A-delu je GlagBZ + *kak* + Sam (46 %), sledita ji strukturi GlagBZ + *kak* + Sam_1 + Sam_4 (23 %) in GlagBZ + *kak* + Prid+Sam_1 (15 %).

Med pridevniškimi primerjalni frazemi je daleč najpogostejša (94 %) struktura Prid + kak + Sam_1 – *vrli kak mravla, manjasti kak maček, nafudjeni kak pura, boječlavi kak srna, pomaleči kak polž, trmasti kak somar, zvesti kak pes.* Le trije frazemi imajo strukturo Prid + kak + Prid+Sam_1 – *dosaden kak podrepna muha, mrzel ktk mrtva riba, žilavi kak stari kokot.*

Vsi trodelni prislovni frazemi imajo strukturo Prisl + kak + Sam_1 – *tiho kak miš, tiho kak riba, potiho kak lisica.*

Glede na stopnjo desemantizacije in pomenske povezave med A- in C-delom ugotavljamo, da je A-del največkrat nedesemantiziran, torej najpogosteje nastopa v svojem slovarskem pomenu, C-del pa opravlja vlogo potenciranja pomena prvega dela, saj, npr., frazem *vrli kak mravlja* ne pomeni samo ‘priden, delaven, marljiv’, ampak ‘zelo priden, delaven, marljiv’, frazem *gristi se kak dva psa* pa ne pomeni samo ‘prepirati se’, ampak ‘zelo se prepirati’. Frazemi z desemantiziranim prvim delom so redki. Tak je npr. frazem *oguliti* (koga) *kak zavca,* kjer *oguliti* ne pomeni ‘z dolgo rabo, uporabo načeti, poškodovati površino’ oz. ‘izrabiti, izkoristiti’, ampak ‘pretepsti’. Glede kategorije sklona se zoonim v C-delu narečnih frazemov obnaša enako kot v knjižnem jeziku, tj. »v skladu s sintaktično funkcijo, ki jo ima v primerjalnem odvisniku« (Kržišnik 2014: 247), prav tako brez posebnosti je tudi glede izražanja števila. Glede spola zoonimne sestavine v C-delu prav tako potrjujemo ugotovitve E. Kržišnik, da »imajo nekateri primerjalni frazemi samo en zoonim, čeprav zunaj frazema obstajata poimenovanji za oba člena živalskega para« (Kržišnik 2014: 249), npr. *boječlavi kak srna*, čeprav *srna – srnjak, lagati kak zavec beži*, čeprav *zajec – zajklja, kunšten kak lisica*, čeprav *lisica – lisjak, hoditi kak pav*, čeprav *pav – pavica, zvesti kak pes*, čeprav *pes – psica*. Člena para lahko ločeno nastopata v različnih frazemih, npr. *kura – petelin*: *letati kak kura brez glave – šopiriti se kak kokot.* Hipernim v frazemih predstavljata npr. zoonima *riba* in *kača*: *tiho kak riba, imeti jezik kak kača*. Frazemi *nora kak koza, delati kak mula* in *delati kak kobila* so v narečju obvezno v relaciji z nosilko ženskega spola. Med frazemi, ki opisujejo značajske in mentalne lastnosti človeka so številčnejši zgledi negativnega vrednotenja.

Zaključek

Človekov odnos do živali se slikovito odraža v jeziku in vpliva na to, kako vsakodnevno razmišljamo o živalih. V narečnih primerjalnih frazemih se odražajo (1) telesne značilnosti živali, npr. dolg rep (krava), ki predstavlja neobičajno dolžino človekovega jezika (pretirano klepetavost) ali oster, srep pogled, ki se povezuje s popadljivostjo in napadalnostjo človeka; (2) vedenjski vzorci živali, npr. prežanje za hrano (mačka), čredni nagon (ovca, tele), ki je posledica majhnosti živali, hitro goltanje in žvečenje hrane (koza), počasno premikanje (polž), (3) njihove značajske lastnosti, npr. plahost (srna), opreznost (pes), ki pa so največkrat antropomorfno pripisane, kot npr. delavnost (junec, konj, živina, bik, govedo, somar, mula, kobila),[11] laganje (pes, lisica), prepirljivost (kokot, pes), ošabnost, bahavost, postavljanje (pav, kokot, puran, gosak, žaba, konj, kobila, krava), zvestoba (pes), prekaljenost, prebrisanost (lisica), trma (somar, bik, mula), neumnost (bik, tele, junec, somar, govedo, koza, kokoš, trot), nepremišljenost, zmedenost, zbeganost (kura, kokoš, tele, somar), škodoželjnost (hijena), lenoba (maček, črv), laganje (pes, lisica), slab spomin (zlata ribica, človeška ribica), in (5) antropocentrično vrednotenje živalskih vrst, npr. negativna predstavnost (krava, svinja) ter podrejen položaj živali (maček, pes, zavec).

Primerjalni živalski frazemi označujejo ljudi in razkrivajo njihov značaj, prav tako pa nazorno prikazujejo človekovo vrednotenje živali v določeni skupnosti ter položaj, ki jim ga človek pripisuje. Te lastnosti in vloge pa so večinoma negativne.

Literatura

Igor ANTIČ, 1999: *Nemško-slovenski slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

eSSKJ. Dostopno na https://fran.si › esskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika.

Melanija Larisa FABČIČ, 2014: Mentalna podoba človeka v slovenskih, nemških in madžarskih primerjalnih frazemih, *Slavistična revija* 62/2, 195–215.

Željka FINK-ARSOVSKI, 2002: *Poredbena frazeologija: pogled izvana i znutra*. Zagreb: FF press.

Željka FINK-ARSOVSKI, 2006: *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigara.

[11] Dejavnost živali pri uporabi za določen človekov namen je antropocentrično pojmovana kot inherentna lastnost živali, dejansko pa gre za živali, ki jih človek zaradi njihove fizične moči uporablja za delo.

Nataša JAKOP, 2003: Pragmatični frazemi v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, *Jezikoslovni zapiski* 9/2, 111–127.

Janez KEBER, 1996: *Živali v prispodobah 1*. Celje: Mohorjeva družba.

– –, 1998: Raziskovanje slovenske frazeologije: živalski nazivi v frazeologemih, *Jezikoslovni zapiski 4*, 99–112.

– –, 1998a: *Živali v prispodobah 2*. Celje: Mohorjeva družba.

– –, 2011: *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: ZRC SAZU. Dostopno še na https://fran.si/192/janez-keber-frazeoloski-slovar-slovenskega-jezika.

Karmen KENDA-JEŽ, 2011: Fonetična transkripcija. *Slovenski lingvistični atlas 1, Človek, (telo, bolezni, družina), 1. Atlas (SLA 1.1), 2. Komentarji (SLA 1.2)*. Ur. Jožica Škofic. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 27–30.

Mihaela KOLETNIK, 2017: Frazemi s sestavinama pes in maček v gornjeseniškem govoru. *Slovenistika 10*. Ur. Lukácsné Bajzek Mária. Budapest: ELTE BTK, Szláv Filológiai Tanszék. 87–102.

– –, 2020: Značilnosti živali ter njihove vloge v narečnih živalskih frazemih. *Pojmovanja živalskih smrti: antropocentrizem in (ne)možne subjektivitete*. Ur. Branislava Vičar. Koper: Znanstvenoraziskovalno središče, Annales ZRS. 269–285.

Mihaela KOLETNIK, Natalia KALOH VID, 2022: Primerjalni frazemi z zoonimnimi sestavinami v slovenščini in ruščini = Comparative idioms with animal components in standard Slovene and Russian. *Slavistična prepletanja 1*. Ur. Gjoko Nikolovski in Natalija Ulčnik. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru. 213–237. Dostopno na https://press.um.si/index.php/ump/catalog/view/140/884/2201-1.

Mihaela KOLETNIK, Gjoko NIKOLOVSKI, 2020: Primerjalni frazemi z zoonimnimi sestavinami v prekmurskem narečju in makedonščini, *Slavia Centralis* 13/2, 83–99. Dostopno še na https://journals.um.si/index.php/slaviacentralis/issue/view/133.

Mihaela KOLETNIK, Tina ŠABEC, 2017: Frazemi s poimenovanji za domače živali v notranjskem zagorskem govoru, *Slavia Centralis* 10/1, 40–60. Dostopno še na https://journals.um.si/index.php/slaviacentralis/issue/view/125.

Erika KRŽIŠNIK, 2008: Viri za kulturološko interpretacijo frazeoloških enot, *Jezik in slovstvo* 53/1, 33–47.

Erika KRŽIŠNIK, 2013: Moderna frazeološka veda v slovenistiki. *Frazeološka simfonija: Sodobni pogledi na frazeologijo*. Ur. Nataša Jakop, Mateja Jemec Tomazin. Ljubljana: Založba ZRC. 15–26.

– –, 2014: Zoonimi v slovenskih frazeoloških primerah. *Životinje u frazeološkom ruhu*. Ur. Ivana Vidović Bolt. Zagreb: FF press. 243–262.

Karin MERC BRATINA, 2009: Zasnova narečnega frazeološkega slovarja. *Infrastruktura slovenščine in slovenistike* (Obdobja, 28). Ur. Marko Stabej. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 233–238.

Saša POKLAČ, 2004: Nekaj teoretičnih izhodišč o narečni frazeologiji in narečnih frazemih, *Jezikoslovni zapiski* 10/2, 137–145.

Vera SMOLE, 2008: Geolingvistična predstavitev izbranih frazemov s sestavino roka v slovenskih narečjih, *Slavistična revija* 56/2, 49–73.

– –, 2008a: Hrvaški novoštokavski ikavski in slovenski vzhodnodolenjski frazemi – podobnosti in razlike. Hrvatski dijalektološki zbornik 14. Zagreb: HAZU. 59–78.

– –, 2009: Nekaj primerjalnih frazemov v makedonskem in slovenskem knjižnem jeziku ter narečjih. *Treta makedonsko-slovenečka naučna konferencija: makedonsko-slovenečki jezični, književni i kulturni vrski = makedonsko-slovenske jezikoslovne, književne in kulturne veze* (Ohrid, 12–15 septemvri 2007). Skopje: Filološki fakultet »Blaže Koneski«. 103–117.

– –, 2013: Frazemi s sestavinama srce in duša v vzhodnodolenjskem šentruperskem govoru, *Jezikoslovni zapiski* 19/2, 275–290.

– –, 2014: Frazemi s poimenovanji za domače živali v slovenskem vzhodnodolenjskem šentruperskem govoru. Dostopno 30. 11. 2022 na: http://www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Smole%20za%20WEB.pdf.

SSKJ = Slovar slovenskega knjižnega jezika 2. Dostopno na: http://www.sskj2.si/.

Ana SOBOČAN, 2018: Živalski frazemi v izbranih prekmurskih govorih. *Magistrsko delo.* Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.

Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2003: Željka Fink-Arsovski, Poredbena frazeologija: pogled izvana i znutra (Zagreb 2002), *Jezikoslovni zapiski* 9/1, 145–148.

– –, 2007: Slovensko zoološko izrazje z vidika besedotvornih vzorcev in vrst. *Razvoj slovenskega strokovnega jezika* (Obdobja, 24). Ur. Irena Orel. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. 537–546.

– –, 2020: Preplet rabe glagolov s pomenom ‘prenehati živeti’ za ljudi in živali. *Pojmovanja živalskih smrti: antropocentrizem in (ne)možne subjektivitete*. Ur. Branislava Vičar. Koper: Znanstvenoraziskovalno središče, Annales ZRS. 251–267.

Branislava VIČAR, 2011: Moralna vrednost živali v diskurzu biotske raznovrstnosti. *Meddisciplinarnost v slovenistiki* (Obdobja, 30). Ur. Simona Kranjc. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 509–514.

– –, 2013: »Si kdaj videl svobodnega konja?« Filozofski kontekst animalistične etike v poeziji Jureta Detele in Miklavža Komelja. *Etika v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi.* Ur. Aleksander Bjelčevič. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 35–45. Dostopno še na http://www.centerslo.net/files/file/ssjlk/49_SSJLK/vicar.pdf.

Martina ZAKOCS, 2019: Frazemi s sestavino za domače živali v gornjeseniškem govoru. *Magistrsko delo.* Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.

Zinka ZORKO, 2012: Nosniki tudi danes. Živalski frazemi v koroškem mežiškem narečju. *Mohorjev koledar 2013.* Ur. Andrej Arko. Celje: Mohorjeva družba. 168–173.

Zinka ZORKO, Anja BENKO, 2015: Živalski frazemi v štajerskem južnopohorskem narečju, *Slavia Centralis* 8/1, 147–164.

Zusammenfassung

DAS MENSCHENBILD IN VERGLEICHSPHRASEMEN MIT ZOONYMISCHEN KOMPONENTEN IM PREKMURJE-DIALEKT

Im Beitrag werden persönlichkeitsbezogene und mentale Eigenschaften vorgestellt, die sich anhand der dialektalen Vergleichsphraseme mit einer zoonymischen Komponente nachvollziehen lassen. Das Sprachmaterial wurde in zehn Orten in Prekmurje (Goričko- und Dolinsko-Region) systematisch gesammelt; gesucht wurden dialektale Äquivalente zu standardsprachlichen Vergleichsphrasemen mit zoonymischen Komponenten. Das gesammelte Sprachmaterial wurde sodann strukturell und semantisch analysiert, mit der Standardsprache verglichen, thematisch geordnet, lexikographisch überprüft (SSKJ2, SSF, HSRPF) und mit den betreffenden Ergebnissen phraseologischer Erforschung der kroatischen und slowenischen Vergleichsphraseme (Željka Fink-Arsovski 2002, 2006; Erika Kržišnik 2014) konfrontiert.

Die größte Gruppe beobachteter dialektaler Vergleichsphraseme ist dreiteilig aufgebaut (97 %), 3 % davon sind zweiteilig. Mehr als die Hälfte davon (56 %) sind verbale Phraseme, z. B. *delati kak junec*, knapp ein Drittel (31 %) sind adjektivische Phraseme, z. B. *vrli kak bčela*, gefolgt von Phrasemen in der Form eines unpersönlichen Satzes (9 %), z. B. *zbiti* (koga) *kak mladoga mačka* und adverbialen Phrasemen (4 %), z. B. *tiho kak miš*. Die dominante interne Struktur verbaler Phraseme ist *Verb + kak + Sub1,* adjektivischer Phraseme dagegen *Adj + kak + Sub1*. Der A-Teil der dreiteiligen Phrasem-Struktur ist überwiegend nicht desemantisiert, der C-Teil trägt häufig die semantische Intensivierungsfunktion ‘sehr‘. Die vergleichende Konjunktion ist *kak*, ein dialektales Synonym zur standardsprachlichen Konjunktion *kot*. Hinsichtlich der Deklinationskategorien verhält sich das Zoonym im C-Teil dialektaler Phraseme genauso wie in der standardsprachlichen Ausprägung, es gibt keine Besonderheiten hinsichtlich des Numerus. In Bezug auf die Kategorie des Geschlechts fällt auf, dass einige Vergleichsphraseme nur ein Zoonym enthalten, obwohl phrasemextern Bezeichnungen für beide Geschlechter eines Tierpaares existieren, z. B. *boječlavi kak srna*, obwohl *srna – srnjak*. Unter den Phrasemen zum Ausdruck menschlicher Charakter- und geistiger Eigenschaften überwiegen solche mit negativen Bewertungen.

Dialektale Vergleichsphraseme offenbaren den menschlichen Charakter und zeigen anschaulich, wie Menschen Tiere innerhalb einer bestimmten Gemeinschaft einschätzen und welche Position sie ihnen zuschreiben. Anhand des beobachteten phraseologischen Sprachmaterials fallen diese überwiegend negativ aus.